

Зелена Ю. Л.,

асистент кафедри французької філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ АТРИБУТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У КОНТЕКСТІ ВТОРИННОЇ ПРЕДИКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Статтю присвячено описові теоретичних підходів до граматичної категорії атрибутивного додатку та конструкцій, які утворюються з його участю. Огляд трьох вихідних теорій – валентності, дієслівної семантики та вторинної предикації – дозволяє встановити, що специфічна конфігурація атрибутивного речення вимагає комбінованого підходу, з урахуванням як суто синтаксичних, так і семантичних критеріїв.

Ключові слова: атрибутивний додаток, атрибутивна конструкція, валентність, предикація, вторинна предикація, предикативний потенціал.

Постановка проблеми. Лінгвістичні факти, як і загальні, повинні спочатку пройти процес концептуалізації, перш ніж починають розроблятися їхні імпліцитні або експліцитні визначення. Згідно з цією точкою зору атрибутивні конструкції не є винятком. При дослідженні проблеми трактування категорії атрибутивного додатка та пошуку його визначення як опорного елемента атрибутивної конструкції слід враховувати як відомості попередніх досліджень у розрізі діахронії, так і брати до уваги різні погляди щодо його функціонування в мові в синхронії. Так, при дослідженні лінгвістичного явища атрибутивності в цілому та категорії атрибутивного додатку (далі – АД) зокрема прослідковується шлях від його формально-структурного до семантичного трактування. Результатом цього стало те, що в сучасних лінгвістичних колах сформульовані різні терміни: атрибутивний додаток, атрибут, предикативний додаток, предикативне означення, предикативний атрибут тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нашому дослідженні ми спиралися на базові праці як зарубіжних авторів (М. Гревіса, М. Госса, Ж. Дюбуа, Ж. Дюбуа-Шарль'є, М. Ріжеля, М. Сісека, Ш. Бассака, Ж.-К. Соезма, Е. Бенвеніста, Кл. Бланш-Бенвеніста, Ж.-М. Мерль, Г. Меліса, Ф. Міллера, К. Мюллера та інших), так і вітчизняних мовознавців (Н. Гуйванюк, Т. Масицької, В. Бурбело, О. Кульбабської та інших).

Метою статті є (виходячи з проведених досліджень та огляду трьох вихідних теорій: валентності, дієслівної семантики та вторинної предикації) установлення того, що в специфічній конфігурації атрибутивного речення критерії як синтаксичного, так семантичного плану є необхідними, та наголошення на важливості семантичної й формальної єдності її складових елементів. Необхідно також довести, що в реченнях за участю атрибутивних конструкцій реалізуються вторинна предикація, яка є результатом складних процесів, що супроводжуються змінами як семантико-синтаксичних зв'язків між компонентами реченнєвої структури, так і прагматичних аспектів їхньої реалізації в мовленні.

Виклад основного матеріалу. Проводячи наше дослідження, насамперед ми зупинимося на докладнішому аналізі кожної з трьох теорій та встановимо взаємозв'язок між ними й трактуванням особливостей функціонування атрибутивних

конструкцій у мові. Надалі нами буде розглянуто підхід до їх тлумачення в рамках кожного з напрямків, які мають місце в розвитку історії мовознавчих досліджень (від традиційного підходу та структуралістсько-дистрибуційного аналізу до генеративно-трансформаційного погляду на категорію атрибутивного додатка й атрибутивного дієслова).

Нагадаємо, що наукове обґрунтування поняття валентності було здійснене Л. Теньєром, який у рамках граматики залежностей указав на здатність дієслова сполучатися з певною кількістю актантів (діючих членів та сирконстантів) при побудові висловлювання [2, с. 248]. Отже, у рамках цього теоретичного підходу, валентність була сформульована як певна здатність слова визначати кількість і якість залежних від нього слів, зумовлених його семантичними й граматичними властивостями. Виходячи з того, що синтаксична структура речення визначається здебільшого граматичними властивостями слів, які входять до його складу, ідеться про їх сполучувальні ознаки, які включають синтаксичні й семантичні валентності слів. Останні утворюють ті мовні одиниці, які можуть вступати зі словами у зв'язки безпосередньої синтаксичної залежності. Загалом зазначимо, що межі переходу однієї граматичної категорії в іншу впродовж усієї історії мовознавчих досліджень залишалася такими, що викликали дискусії та по-різному розглядалися лінгвістами. Так, щодо питання визначення атрибутивної синтагми, особливо в оказіональних конструкціях, слід насамперед керуватися відповідними теоріями, зокрема, теорією валентності.

Другою базовою теорією для дослідження граматичної категорії АД та конструкцій, які він утворює, є теорія дієслівної семантики, яка також впливає з тез структуралістів про те, що смисл речення являє собою суму смислів слів, які входять у нього [12]. Таким чином, структура речення визначається як взаємовплив семантичних компонентів, поєднаних синтаксичними зв'язками. Представниками генеративної граматики, французькими мовознавцями Ж. Дюбуа і Ф. Дюбуа Шарль'є було запропоновано таке трактування вербальної синтагми при визначенні особливостей функціонування категорії АД:

$$\begin{aligned} & \text{Copule} + \text{SN} \\ & \text{GV} \{ \{ \text{SP} \} \text{SA} \\ & \text{V} + (\text{SV}) + (\text{SP}) \end{aligned}$$

У цій схемі *GV* (дієслівна група) може бути виражена двома способами:

1) як обов'язковий конститuent *copule* (атрибутивне дієслово, копулятивне дієслово, дієслово-зв'язка, далі – атрибутивне дієслово), за яким повинен стояти один із трьох елементів: *SN* (номінальна синтагма), *SA* (прикметникова синтагма) і *SP* (прийменникова синтагма);

2) як обов'язковий конститuent *V* (дієслово), за яким факульгтивно може стояти *SN*, вибір елементів якої прямо залежатиме від внутрішніх рис *V* [6, с. 73.].

Отже, при аналізі особливостей функціонування атрибутивної синтагми у французькому реченні фактори, пов'язані з дієслівною семантикою, виявляються надзвичайно важливими, оскільки, беручи до уваги обмеження семантизму та синтаксичної компресії, які мають місце при вживанні атрибутивних дієслів, неможливо однозначно визначити їх як звичайні опорні дієслова чи прості вербалізатори. У цьому контексті при вивченні питання функціонування ключового елемента атрибутивної конструкції – атрибутивного дієслова – слід наголосити на важливості семантичної та формальної єдності її складових частин.

Обґрунтовуючи використання нами теорії вторинної предикації, слід зауважити, що це лінгвістичне явище недостатньо досліджене як у вітчизняній, так і в закордонній мовознавчій традиції. Відповідно до явищ, які досліджувалися, та залежно від теоретичних шкіл предикація ніколи не розглядалася однозначно, оскільки вона являє собою цілий комплекс лінгвістичних явищ. Отже, важко дослідити її лише з однієї точки зору, оскільки вона одночасно є як частиною лінгвістичної дійсності, так і елементом міжмовного простору.

Концепція предикації, яка спиралася на попереднє існування субстрату / стану, успадкована від прибічників учення Аристотеля, знайшла свій розвиток в епоху Середньовіччя та відзначилася чіткою диференціацією логіки й граматики. Саме цей термін став попередником сучасного терміна ко-предикат, або предикативна прикладка (*predicative adjunct* в англійській мові), або ж предикативним двійником чи ко-предикативним відгалуженням [10, с. 188].

Загалом різні прояви предикації, у тому числі й вторинної, привертала увагу й продовжують бути в центрі лінгвістичних досліджень багатьох сучасних мовознавців. Наведемо декілька прикладів: Ж.-К. Соезм вивчає етапи й стадії предикації; Кл. Дельма аналізує умови, які полегшують конверсію власних назв у вербальні предикати; Фл. Лефевр досліджує властивості предикативних номіналізацій, умови їхнього вживання та особливості реорганізації їхньої аргументативної структури; М. Сісек і Ш. Бассак порівнюють вербальну та невербальну предикації й намагаються віднайти їхні спільні риси, а також досліджують системність присутності атрибутивного дієслова в будь-якому висловлюванні, що містить вербальну предикацію; Кл. Бланш-Бенвеніст займається систематизуванням «номінальних нексусів» усередині мовної системи, в якій присутні три базові синтаксичні форми: синтагми, «нексуси» (предикативні нагромадження, які неможливо звести до простої синтагми) та речення; Ж. Гіймен-Флетчер порівнює різні форми предикації в англійській та французькій мовах і вивчає фактори, які зумовлюють уживання тієї чи іншої предикативної форми (*He teaches / Il enseigne ; He is a teacher / Il est enseignant / C'est un enseignant*) [9, с. 7].

Окремо слід згадати й про численні дискусії, що мають місце під час дослідження самого поняття предикації та вторинної предикації. Нерідко автори пропонують власні авторські терміни, однак, на наш погляд, відмінність стосується радше їхньої форми, ніж змісту. Так, наведемо головні з них: Ж.-М. Бенайон та Д. Жамет говорять про «трансферування змісту»; у С. Петійна йдеться про «розщеплення висловлювання»; Ж.-Ш. Каліфа вживає термін «синтаксичне розщеплення» через явище «розшарування» [9, с. 8].

В лінгвістиці предикацію можна визначити як процес, завдяки якому вибудовується фундаментальне відношення, те, яке канонічно є основою висловлювання, і предикацію завдяки

метонімічному переходу, який є водночас і результатом цього процесу [3, с. 59]. Іншими словами, йдеться про предикативну єдність, до якої додаються модальні відношення розповідності, що характеризують висловлювання. Ураховуючи основну роль цього процесу в формуванні структури висловлювань, поняття предикації, безумовно, займає чільне місце серед описових засобів, у тому числі серед описів предикативних рамок, актантних структур, копредикативних (аппозицій чи предикативні замісники) явищ у мові тощо.

Таким чином, різноманітні прояви та втілення предикації знаходяться в центрі багатьох лінгвістичних досліджень. Йдеться, зокрема, про праці Кл. Бланш-Бенвеніста, в яких автор розглядає характеристики «номінальних нексусів» [5, с. 58], а також про низку присвячених копредикації статей таких авторів, як Г. Ашар-Бейль, Ж. Альбреспіт, Р. Друетт, Ж. Франсуа і М. Сенешаль, Ж. Гард Тамін, Е. Гаву і М. П'єрард, Ж.-М. Мерль, та про монографії П. Кадю, Ф. Корніша Ж. Ж.-К. Каліфа, Г. Меліса, Ф. Міллера, К. Мюллера.

З праць вітчизняних дослідників слід згадати доробок таких авторів, як Н. Гуїванюк, Т. Масицька, Н. Алефіренко, В. Бурбело. Одним з актуальних та змістовних досліджень в українській лінгвістиці є монографія О. Кульбабської «Вторинна предикація у простому реченні». Авторка, розуміючи потребу сучасного мовознавства в новому визначенні поняття предикації через призму когнітивної та мовленнєвої діяльності, провела глибокий аналіз проблематики глибинного синтаксису. Зокрема, дослідниця визначає предикацію як складник мовленнєво-мисленнєвих процесів, наводить розмежування логічної та граматичної предикації, вказуючи на їхні суттєві ознаки: акт логічної предикації, тобто судження, полягає в ствердженні або запереченні чогось [4, с. 63].

Якщо звернутися до аналізу попередніх досліджень атрибутивного додатка як опорного елемента атрибутивної конструкції, то насамперед слід врахувати й характерні особливості кожного з напрямків, які мають місце в розвитку історії мовознавчих досліджень. Традиція наукового вивчення синтаксису сягає перших досліджень щодо класифікації й аналізу суджень, запроваджених давньогрецькими філософами. Спочатку вони базувалися на категоріях логіки Аристотеля й Платона, трактуючи всі лінгвістичні явища через призму їхніх властивостей виражати те чи інше судження. У трактаті Аполлонія Діскола про синтаксис (II ст. н. е.) предметом дослідження вперше стали мовні явища, і стосувалися вони зв'язків слів і їхніх форм у реченні [8, с. 112]. У рамках логічного підходу до мови в XVII ст. французькі вчені А. Арно і К. Лансло, автори «Граматики Пор-Рояля», зробили першу спробу пояснити синтаксичну теорію таким чином, що мовні факти є саме такими, якими ми їх спостерігаємо, оскільки вони відображають головні принципи мислення [11]. У другій половині XIX ст. під впливом філософії мови В. фон Гумбольдта виник і набув поширення психологічний підхід до граматики, насамперед до синтаксису (Х. Штейнталь, Г. Пауль, О. Потєбня), у якому місце логічних категорій зайняли психологічні. Таким чином, під час дослідження такого лінгвістичного явища, як атрибутивність у цілому та категорії АД зокрема, теж прослідковується шлях від формально-структурного до семантичного трактування.

На межі XIX – XX ст. предметом критики в мовознавчих колах стали притаманні «традиційному» мовознавству визначення лінгвістичних понять, а також звернення до позамовних факторів для пояснення природи та сутності мовних явищ. У результаті сформувався структурний напрямок у мовознавстві, в якому

мова розглядалася як багаторівнева система, яка складається з безлічі взаємопов'язаних і взаємообумовлених дискретних елементів, що утворюють ієрархію. Представниками традиційної структурної лінгвістики розглядалися лише формальні аспекти речень, які містять атрибутивний додаток, зокрема при аналізі відносин кореферентності з підметом чи прямим додатком у реченні. Вважалося, що атрибутивний додаток є лише частиною іменного складеного присудка [1, с. 46].

У сучасній лінгвістичній думці конструкція з предикативними як підмета, так і прямого додатка почала розглядатися ширше. Дослідники більш сучасних лінгвістичних шкіл у межах структуралістсько-дистрибуційного та генеративно-трансформаційного підходів спираються на різноманітні формальні критерії. Так, у рамках американського структуралізму (дескриптивізму) представники ельської школи (Л. Блумфільд, Б. Блок, Дж.-Л. Трейджер, З. Харріс, Ч. Хоккет та ін.) робили акцент на формалістичному розумінні структури мови, тому для цього підходу є характерними такі критерії, як субституція та редуція. Проте застосування цих методів в аналізі атрибутивних конструкцій не дозволяє визначити атрибутивне значення низки дієслів та протиставити їх у семантичному плані для того, щоб відповідно їх класифікувати. Ось чому ці критерії не дозволили повною мірою дослідити предикативний характер поствербальних елементів, якими насправді є атрибутивний додаток підмета та атрибутивний додаток (не)прямого додатка. Доведення існування глибинної підструктури в реченні дозволило представникам генеративно-трансформаційної граматики виправдати застосування при аналізі синтаксичних структур таких методів, як перифраз, прономіналізація, еліпс та пасивізація.

Водночас погляди на статус та особливості функціонування АД у граматиці французької мови залишаються неоднаковими. Однією з вагомих причин цього явища є неоднозначний перелік дієслів, які можуть вводити АД у речення й формувати атрибутивну конструкцію. Цей факт підтверджує М. Грос ремаркою: «Ці конструкції поділяються на класи, але основа для їхнього формування є далекою від того, щоб бути однозначною» [7, с. 116]. Наслідком цього факту і є присутність розходжень у лінгвістичних колах щодо функції АД у мові.

У подальших дослідженнях нами буде здійснено спробу ширше проаналізувати парадигму атрибутивних дієслів, дійти певних висновків щодо їх ролі та в цілому довести, що за результатами сучасних досліджень категорії атрибутивності має сенс певний зсув від семантико-синтаксичної до предикативної осей.

Висновки. Від класичної теорії Пор-Рояля, через погляди структуралістів, дистрибуційний метод, генеративно-трансформаційні погляди та завдяки застосуванню теорії вторинної предикації трактування атрибутивної конструкції виявляє багатогранні та різнопланові особливості й доводить присутність предикативного потенціалу. Поряд із формально-синтаксичними та семантичними факторами важливим є й прагматичний, оскільки безпосередньо в мовленні, під час уживання мовцем атрибутивних конструкцій, з'являється тісний взаємозв'язок як структурного (синтаксичного), так і семантичного аспектів. Під час їхнього формування відбувається взаємодія двох базових моделей: урахування особливостей структурної валентності та вплив факторів комунікативної динаміки.

Таким чином, перспективним є дослідження атрибутивного додатка (як АД підмета, так і АД (не)прямого додатка) та конструкцій за його участі в контексті вторинної предикації. Вважа-

ємо, що під час їхнього формування нерідко семантичний присудок перетворюється на вектор власної предикації, результатом чого стає актантне збільшення, при якому АД є головним, а інші члени речення піддаються впливу вторинної предикації.

Отже, приєднуючись до думки тих учених, які вважають, що завдяки предикації певний відрізок дійсності, який відбився у свідомості мовця, реалізується в висловлюванні, ми погоджуємося з фактом існування тісного взаємозв'язку між проявами предикації та семантико-синтаксичною структурою речення, що визначається, зокрема, валентними властивостями дієслова, які являють собою потужний організуючий стрижень на внутрішньоструктурному рівні мови.

Література:

1. Васильева Н. Синтаксис простого предложения в современном французском языке / Н. Васильева. – М. : Просвещение, 1983. – 112 с.
2. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер ; пер. с фр. И. Богуславского и др. – М. : Прогресс, 1988. – 656 с.
3. Гуйванюк Н. Типология научных подходов до вивчення категорії предикації / Н. Гуйванюк, О. Кульбабська // Мовознавство. – 2008. – № 4–5. – С. 55–63.
4. Кульбабська О. Сучасні інтерпретації категорії предикації в мовознавстві / О. Кульбабська // Українська мова. – Чернівці, 2009. – № 1. – 672 с.
5. Blanche-Benveniste C. Laissez-le tel que vous l'avez trouvé: propositions pour l'analyse du "fameux attribut complément d'objet", Travaux de Linguistique №17: La prédication seconde, 1988. – P. 51–68.
6. Dubois J. et Dubois Charlier F. Eléments de linguistique française syntaxe, Paris, 1970. – 295 с.
7. Gross M. Grammaire transformationnelle du français. Syntaxe du verbe, Larousse, 1968. – 181 с.
8. Maillard M. Almeida E. Faut-il continuer à parler d'attribut et d'épithète dans l'Europe d'aujourd'hui? In : Revue Tranel (Travaux neuchâtelois de linguistique), 1999. – Vol. 31. – P. 109–127.
9. Merle J.-M. La Prédication. Présentation générale. In : Faits de langues, Peter Lang, Berne. – 2009. – P. 5–12.
10. Riegel M. Les constructions à élargissement attributif: double prédication et prédicats complexes? In : C. Muller, (éd.): dépendance et intégration syntaxique. – Niemeyer, 1996. – P. 189–197.
11. ARNAULD et LANCELOT (1660). Grammaire générale et raisonnée [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k25788r>.
12. Дерюгина Е. Краткий конспект лекций по дисциплине. Принципы и методы лингвистических исследований / Е. Дерюгина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.netref.ru/>.

Зеленая Ю. Л. Теоретическое обоснование функционирования атрибутивных конструкций в контексте вторичной предикации (на материале французского языка)

Аннотация. Статья посвящена описанию теоретических подходов к грамматической категории атрибутивного дополнения и конструкций, которые образуются с его участием. Обзор трех исходных теорий – валентности, глагольной семантики и вторичной предикации – позволяет установить, что специфическая конфигурация атрибутивного предложения требует комбинированного подхода, с учетом как чисто синтаксических, так и семантических критериев.

Ключевые слова: атрибутивное дополнение, атрибутивная конструкция, валентность, предикация, вторичная предикация, предикативный потенциал.

Zelena Y. The theoretical justification of the function of attribute structures in the context of secondary predication (based on the French language)

Summary. The article describes theoretical approaches to grammatical category of attributive object and structures formed with his participation. Review the three initial theo-

ries: valence, verbal semantics and secondary predication can establish that the specific configuration of the attributive sentence requires a combined approach, taking into account a purely syntactic and semantic criteria.

Key words: attributive object, attributive structure, valence, predication, secondary predication, predictive potential.